

Precarity: Νέες υποκειμενικότητες και μοντέρνοι μύθοι

Οι προϋποθέσεις από τις οποίες ξεκινάμε δεν είναι αυθαίρετες, δεν είναι δόγματα, αλλά πραγματικές προϋποθέσεις, από τις οποίες μπορούν να δημιουργηθούν αφαιρέσεις μόνο στη φαντασία. Είναι τα πραγματικά υποκείμενα, η δραστηριότητά τους και οι υλικές συνθήκες της ζωής τους, τόσο αυτές που βρίσκουν ήδη έτοιμες όσο και αυτές που παράγουν με τη δραστηριότητά τους. Έτσι, αυτές οι προϋποθέσεις μπορούν να επαληθευθούν με έναν καθαρά εμπειρικό τρόπο.

Κ. Μαρξ, Φ. Έγκελς - Η Γερμανική Ιδεολογία

Παρακολουθώντας την ενασχόληση της αντιεξουσιαστικής επιθεώρησης **«Black Out στο κοινωνικό εργοστάσιο»** με την «έννοια του προεκαριάτου» διαβάσαμε το κείμενο **«Precarity: Νέες υποκειμενικότητες και παραδοσιακοί μύθοι»** που υπογράφει ο Μίμης και περιλαμβάνεται στο τεύχος 5 (Δεκέμβριος 2005). Προσδοκώντας να συνεισφέρουμε στη συζήτηση που έχει ξεκινήσει, επιλέγουμε να εστιάσουμε στο κείμενο αυτό, καθώς πιστεύουμε πως συμπυκνώνει τις αντιφάσεις του τρόπου με τον οποίο έχει μεταφερθεί στον ελληνικό χώρο η συζήτηση σχετικά με την επισφαλή εργασία και την ανάδυση ενός νέου κοινωνικού υποκειμένου γύρω απ' αυτήν.

Η κεντρική ιδέα του κειμένου είναι πως ο καπιταλισμός δεν είναι ένας «μηχανισμός παραγωγής υπεραξίας για το κεφάλαιο», αλλά ένα «ολοκληρωμένο σύστημα κυριαρχίας», «μια εξουσιαστική σχέση» ή ένας «καταναγκασμός». Το κείμενο αδυνατεί να καθορίσει σε τι διαφέρει ο καπιταλισμός από τις άλλες μορφές ταξικής κυριαρχίας - κάτι που θεωρούμε ότι κάνει η «ρηχή» ταξική ανάλυση - γιατί τον αντιλαμβάνεται σαν «εξουσία», δηλαδή με γενικό και αφηρημένο τρόπο. Ταυτόχρονα όμως, χρησιμοποιεί κατηγορίες ταξικής ανάλυσης, κυρίως δανειζόμενο μετα-αυτόνομη φρασεολογία αλλά με έναν δαστρεβλωμένο τρόπο. Παρά την χρήση αυτής της φρασεολογίας υπάρχει μεγάλη απόσταση ανάμεσα στις απόψεις που εκθέτει ο Μίμης και στις απόψεις του Negri και των μετα-αυτόνομων, όπως και ο ίδιος άλλωστε παραδέχεται. Μόνο που αυτή η απόσταση δεν πηγάζει από μια κριτική αντιπαράθεση με τις απόψεις της μετα-αυτονομίας, αλλά από τη δαστρεβλωμένη χρήση εννοιών όπως «αυτοαξιοποίηση», «άυλη εργασία», «πλεόνασμα κοινωνικών δεξιοτήτων» κλπ. Το κείμενο του Μίμη κινείται σε έναν υπερ-ιστορικό και ιδεολογικό χωρόχρονο μιας και θεωρεί πως υπάρχει μια θετική «συνεργατική ανθρώπινη δραστηριότητα» η οποία βρίσκεται εκτός της καπιταλιστικής αγοράς και όταν εντάσσεται σε αυτήν παράγει απλώς «το πολιτιστικό περιεχόμενο του προϊόντος», ενώ όταν δεν καταφέρνει το κεφάλαιο να την βάλει στο χέρι, παράγει κοινωνικά κινήματα που αμφισβητούν «όλους τους θεσμούς της κοινωνίας». Πραγματοποιώντας αυτή την υπερ-ιστορική παραδοχή διαγράφει σε λίγες γραμμές τις απόψεις των «αυτόνομων μαρξιστών» χωρίς να μπει στον κόπο να εξετάσει τις συγκεκριμένες απόψεις στο συγκεκριμένο ιστορικό τους πλαίσιο. Τις έννοιες που δανειζεται από τον «αυτόνομο μαρξισμό» τις συνδυάζει μαζί με άλλες - «ετερονομία», «δημιουργία νοημάτων ζωής» - καταλήγοντας σε ιδεολογικές ασάφειες του τύπου: «απόλυτος στόχος είναι η συλλογικοποίηση της ζωής ευρύτερα» ή «να φτιάξουμε δίκτυα που να οικειοποιούνται το πλεόνασμα των κοινωνικών δεξιοτήτων που ο καπιταλισμός μετατρέπει σε εμπόρευμα παραγόμενο με όρους προσωρινότητας».

Η απουσία έρευνας γύρω από την επισφαλή εργασία στην Ελλάδα και συγκεκριμένων ιστορικών αναφορών αποτελούν βασική έλλειψη του κειμένου του Μίμη. Ωστόσο, θίγεται μια πλειάδα ζητημάτων. Θα επικεντρώσουμε σε μερικά κομβικά σημεία, τα οποία συνιστούν κατά την γνώμη μας τη ραχοκοκαλιά της επιχειρηματολογίας του, παραθέτοντας ταυτόχρονα τα δικά μας κριτικά σχόλια. Τα αποσπάσματα και οι φράσεις εντός εισαγωγικών και με πλάγια γραφή είναι από το εν λόγω κείμενο, εκτός αν αναφέρεται διαφορετικά.

§ «Το προεκαριάτο δεν είναι το νέο επαναστατικό υποκείμενο. Δεν πρόκειται να υποκαταστήσει εκμοντερνισμένα την αγωνία ενός αριστερού, αριστεριστικού ή και αναρχικού χώρου να φτιάξει έναν νέο αχυράνθρωπο. Δεν πρόκειται να φτιάξουμε αφαιρέσεις και να τις επενδύσουμε με προσδοκίες και νομοτέλειες που πολύ απλά δεν έχουν. Διερευνούμε φιγούρες και κοινωνικές σχέσεις που γίνονται ολόένα και πιο πλειοψηφικές»

και πολύ παρακάτω:

§ «Πλειοψηφικές όχι γιατί είναι περισσότεροι, αλλά γιατί φέρνουν νέα ποιοτικά χαρακτηριστικά για το πώς έχει σημασία να ζούμε. Τι έχει αξία στο μεταμοντέρνο φασισμό που ζούμε»

¹ Άλλωστε και η ίδια η λέξη precariat (= precarity + proletariat) είναι εξόχως δηλωτική.

Αν και το κείμενο του Μίμη δεν αναφέρεται στην κοινωνική επανάσταση σε κανένα σημείο του και άρα η έννοια του επαναστατικού υποκειμένου του είναι άχρηστη ή ακατανόητη, το «πρεκαριάτο» και οι «νέες υποκειμενικότητες» φορτίζονται με θετικό τρόπο. Και από την στιγμή που σύμφωνα με τον συγγραφέα δεν αποτελούν επαναστατικό υποκείμενο, είναι εύλογο να αναρωτηθεί κανείς γιατί αναδεικνύονται. Η μόνη συνεπής ως προς το πνεύμα του κειμένου απάντηση στην οποία μπορούμε να καταλήξουμε, είναι πως το πρεκαριάτο για τον γράφοντα είναι ένα είδος εναλλακτικού υποκειμένου. Μια «φιγούρα» που ενσαρκώνει μια νέα αντικουλτούρα. Ο Μίμης ξεχνάει πως η ίδια η παράδοση από την οποία προέρχεται η κατηγορία του «πρεκαριάτου», δηλαδή η ιταλική αυτονομία, χαρακτηρίστηκε από τη συνεχή αναζήτηση ενός κομματιού της εργατικής τάξης που να συμπυκνώνει χαρακτηριστικά πρωτοπορίας, δηλαδή να κατέχει ένα **στρατηγικά** κεντρικό ρόλο στην κίνηση προς την επαναστατική αλλαγή. Στο κείμενο, ενώ οι «νέες υποκειμενικότητες» παρουσιάζονται ως θετικότητα, ταυτόχρονα πραγματοποιείται επίθεση στην ανάλυση της πραγματικότητας με βάση τη σύγκρουση κεφαλαίου-εργασίας, αποκρύπτοντας το γεγονός ότι το πρεκαριάτο πηγάζει από μια ανάγνωση αυτής ακριβώς της σύγκρουσης. Ότι συνίσταται από εκείνο το κομμάτι του προλεταριάτου το οποίο ζει κάτω από συνθήκες προσωρινότητας, ανασφάλειας, ευελιξίας, κινητικότητας, χαρακτηριστικών δηλαδή που αποτελούν την αλλοτριωμένη και επιβεβλημένη από το κεφάλαιο, μορφή των αιτημάτων των αγώνων ενάντια στην εργασία των δεκαετιών 1960-1970¹. Ταυτόχρονα το «πρεκαριάτο» παρουσιάζεται με την ψευδή εικόνα ενός «parade» που δεν ασχολείται με άμεσα αιτήματα αλλά με τη δημιουργία νέων μορφών επικοινωνίας, δικτύων αυτο-αξιοποίησης ή αντιεξουσιαστικών συλλογικοτήτων.

§ *«Η έκρηξη της κατανάλωσης, η διείσδυση του εμπορεύματος από τον έρωτα μέχρι τη διασκέδαση και τη μεταφυσική δεν συνηγορεί μόνο στην ανάγκη του κεφαλαίου να βγάλει υπεραξία από αυτές τις πτυχές της κοινωνικής ζωής.»*

Οι όροι του κειμένου, κατανάλωση, εμπόρευμα, υπεραξία φαίνεται πως κατανοούνται ως ξεχωριστές κατηγορίες και όχι ως μορφές του κεφαλαίου, δηλαδή μιας ανταγωνιστικής κοινωνικής σχέσης που αυτο-παρουσιάζεται σαν διαχωρισμένη. Το κεφάλαιο δεν εμφανίζεται μόνο με τη μορφή της υπεραξίας, όπως το ορίζει ο συγγραφέας του άρθρου. Η δικτατορία της αξίας, της διαμεσολάβησης των κοινωνικών σχέσεων από πράγματα (υλικά και άυλα), από το χρήμα, **είναι** «η διείσδυση του εμπορεύματος...στις πτυχές της κοινωνικής ζωής». Τα πράγματα αυτά όμως δεν είναι κάτι άλλο από νεκρή εργασία, από αλλοτριωμένη ανθρώπινη δραστηριότητα. Είναι η επέκταση της εργασίας και άρα της διαμεσολάβησης της αξίας, σε ολόένα και μεγαλύτερο μέρος του φάσματος των ανθρώπινων δραστηριοτήτων. Για να γίνει ο έρωτας, η διασκέδαση, η μεταφυσική εμπόρευμα πρέπει να υπαχθούν στο κεφάλαιο.

§ *«Ακόμη περισσότερο, δε σημαίνει μόνο την αναγκαιότητα να μετατοπιστεί η παραγωγή σε υπηρεσίες επειδή η βιομηχανική παραγωγή αυτοματοποιείται ή μεταναστεύει όπως με μερικό τρόπο ερμηνεύει ο Negri και λοιποί εργατιστές διανοούμενοι. Κυρίως αποτελεί τη μόνη διέξοδο, ώστε η κυριαρχία να συνεχίσει να διατηρείται στον αφρό.»*

Και σε άλλο σημείο:

§ *«Για να το συμμαζέψουμε λίγο το πράγμα, όταν αναφερόμαστε σε γνωσιακούς εργάτες δεν εννοούμε μόνο όσους εργάζονται ως προγραμματιστές για παράδειγμα, αλλά κυρίως το γενικότερο σύνολο των μορφών εργασίας που εμπιρεύουν αναπόδραστες ανθρώπινες κοινωνικές δεξιότητες και χωρίς αυτές δεν μπορούν να λειτουργήσουν.»*

Παρότι το κείμενο εμφανίζεται κριτικό απέναντι στις απόψεις του Negri, τελικά τις αναπαράγει διαστρεβλωμένα. Εξηγούμαστε: η έμφαση σε ένα κομμάτι της παραγωγικής διαδικασίας -την άυλη παραγωγή- όπου η κοινωνική συνεργασία εμφανίζεται σαν μια κοινωνικοποιημένη παραγωγική δύναμη, έκφραση του κοινωνικού ατόμου, ως ένα συλλογικό πλεόνασμα άυλου πλούτου, το οποίο προσπαθεί να καθυποτάξει το κεφάλαιο, είναι βασική θέση του Negri. Μόνο που ο Negri αναγνωρίζει πως το «πλεόνασμα κοινωνικών δεξιοτήτων» είναι δημιούργημα της ίδιας της καπιταλιστικής διαδικασίας συσσώρευσης².

Το βασικό αντικείμενο της παραγωγής, σύμφωνα με αυτή την άποψη, δεν είναι η παραγωγή (υλικών) αγαθών αλλά η παραγωγή υποκειμενικότητας, κοινωνικών αντιλήψεων, στάσεων, γνώσεων, κάτι που δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο «επικοινωνιακό» και «πολιτισμικό» περιεχόμενο της παραγωγικής διαδικασίας. Αυτή η άποψη αφενός λαμβάνει ως δεδομένη μια υποτιθέμενη μετάβαση σε μια πραγματικότητα που κυριαρχεί η άυλη εργασία, ενώ στον πα-

² Negri και Hardt, *H Εργασία του Διόνυσου*, Αυτοκρατορία.

³ Ας σκεφτεί κανείς για παράδειγμα πως παράγεται ένας ηλεκτρονικός υπολογιστής ή πως λειτουργεί ένα τηλεφωνικό κέντρο.

⁴ Καρλ Μαρξ, *Αποτελέσματα της άμεσης διαδικασίας παραγωγής*.

⁵ Δες και υπάρχει εργασιακή διαδικασία που δεν απαιτεί παρελθούσα, νεκρή εργασία για να πραγματοποιηθεί.

⁶ Εξαιρώντας την πληροφορική, τις τηλεπικοινωνίες, την επιστημονική έρευνα κλπ, όπως υπονοεί το κείμενο.

⁷ Μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο και σε μεγαλύτερο βαθμό μετά το πείραμα Hawthorne στη Western Electric (1930) η βιομηχανική κοινωνιολογία και ψυχολογία στράφηκε σε μελέτες μικρών ομάδων και της υποκειμενικής κατάστασης των εργατών. Σκοπός αυτής της επικέντρωσης στην υποκειμενική στάση των εργατών ήταν η αύξηση της παραγωγικότητας. Το κεφάλαιο πέρα από τα υλικά και τις μηχανές ασχολείται ιδιαίτερος με τα ίδια τα υποκείμενα και την όλο και καλύτερη προσομοίωση τους με τις μηχανές.

γκόσμιο καταμερισμό της εργασίας άυλη και υλική παραγωγή συνιστούν πάντα αλληλοεμπλεκόμενες διαδικασίες³. Αφετέρου, αυτή η ίδια η έμφαση στην άυλη παραγωγή, ως ηγεμονική στην παραγωγική διαδικασία, εστιάζει στη μορφή και στο αντικείμενο της εργασίας, ενώ «*αυτό που έχει σημασία δεν είναι το αντικείμενο της εργασίας αλλά οι κοινωνικές σχέσεις και οι ανταγωνισμοί που αναπτύσσονται μέσα στην εργασιακή διαδικασία, το εάν και κατά πόσο συγκροτούνται όροι καπιταλιστικής εκμετάλλευσης*».⁴ Προσδίδεται ένα καταφατικό περιεχόμενο στο συγκεκριμένο κομμάτι της παραγωγής, αφήνοντας έτσι ακέραιο αυτό στο οποίο υποτίθεται πως επιτίθεται: **την κατάφαση της εργασίας**. Η αλλοτριωτική φύση της εργασίας, που ο καπιταλιστικός τρόπος παραγωγής συνεπάγεται, πάει περίπατο μπροστά σε έναν υποτιθέμενο πλουραλιστικό πλούτο που αυτόνομα παράγει αυτή η νέα μορφή υποκειμενικότητας: το πρεκαριάτο.

Θεωρώντας, όπως και οι μετα-αυτόνομοι, ότι η άυλη εργασία είναι εγγενώς αυτόνομη από τον έλεγχο του κεφαλαίου και υποκείμενη στην αυτοδιαχείριση, το κείμενο του Μίμη καταλήγει επίσης στην επιβεβαίωση της εργασίας. Μόνο που του διαφεύγει ότι το κεφάλαιο ως κοινωνική σχέση, είτε εμφανίζεται μέσω μιας άμεσης, στυγνής και ορατής προσταγής, είτε με το δημοκρατικό του πρόσωπο, είναι πάντα δημοκρατικό. Αυτοπαρουσιάζεται ως σύγκλιση ελεύθερων ατομικών αποφάσεων και πράξεων. Η ύπαρξη αυτονομίας σε συγκεκριμένες δραστηριότητες δεν συνεπάγεται και την αυτονομία τους από το κεφάλαιο, αλλά το ακριβώς αντίθετο: οι «*γνωσιακοί εργάτες*» μπορεί να ταυτίζονται τόσο πολύ με το σκοπό και τα συμφέροντα της δουλειάς, που μετατρέπονται σε μανάτζερ του εαυτού τους. Το ότι αυτή η παραγωγή υποτίθεται ότι δεν γίνεται υπό τους όρους του κεφαλαίου, αλλά αυτόνομα⁵ καταλήγει σε μια αντίληψη του κεφαλαίου και της εργασίας ως ξεχωριστές οντότητες. Έτσι η δυνατότητα αυτοδιαχείρισης της παραγωγής, μακριά από την προσταγή του καπιταλιστή, φαντάζει σαν απελευθέρωση από το κεφάλαιο. Στα μάτια της αυτοδιαχειριστικής ιδεολογίας, η απαλλοτρίωση που πραγματοποιεί το κεφάλαιο δεν είναι ορατή. Όσο αυτοδιαχειριζόμενη και (άμεσο)δημοκρατική κι αν είναι μια επιχείρηση δεν παύει να είναι μια επιχείρηση, ένας βασικός θεσμός της καπιταλιστικής κοινωνίας. Η αυτοδιαχειριστική ιδεολογία δεν βλέπει πως η υπαγωγή στις απρόσωπες δυνάμεις της αγοράς είναι το δημοκρατικό πρόσωπο του κεφαλαίου που πατάει πάνω στην ατομική μας ελευθερία, υποκειμενικότητα, βούληση να εργαζόμαστε και να ανταλλάσσουμε ως ίσα άτομα. Οι εργάτες και εργάτριες που εργάζονται σε μια τέτοια επιχείρηση, στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν έναν μισθό που θα καλύπτει τις ανάγκες τους καταλήγουν να (αυτό)διαχειρίζονται την εκμετάλλευσή τους.

Το κείμενο δεν ορίζει επαρκώς ποιοι είναι και σε ποιους χώρους βρίσκονται οι «*γνωσιακοί εργάτες*» αλλά μια ανάγνωση των χαρακτηριστικών που τους προσδίδονται μπορεί κάλλιστα να μας οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για το χώρο της διαφήμισης, του μάρκετινγκ, της τέχνης, των ΜΜΕ ή της διανοήσης⁶.

§ *«Οι εργαζόμενοι, σε άλλες μορφές παραγωγής κατά κύριο λόγο, παράγουν υποκειμενικότητα, ένα τρόπο και ένα περιβάλλον για να δομούνται οι κοινωνικές σχέσεις στο πεδίο της κοινωνικότητας, της επικοινωνίας, της πολιτισμικής σφαίρας. Δημιουργούν το πολιτισμικό περιεχόμενο του προϊόντος. Το πλαίσιο της κοινωνικής σχέσης που θα εκτυλιχθεί η ικανοποίηση μιας κοινωνικής ανάγκης. Δευτερευόντως είναι παραγωγοί κεφαλαίου».*

Εύλογα αναρωτιόμαστε: γιατί αυτοί οι εργασιακοί τομείς είναι *δευτερευόντως* παραγωγοί κεφαλαίου, από τη στιγμή που «*η πολιτισμική σφαίρα*» είναι ένα πεδίο κερδοφορίας για το κεφάλαιο ή από την στιγμή που η επικοινωνία γίνεται αντικείμενο της παραγωγικής διαδικασίας, δηλαδή εμπορευματοποιείται; Αυτό που συμβαίνει, είναι ακριβώς το αντίθετο από αυτό που το κείμενο του Μίμη περιγράφει: επειδή είναι *πρωτευόντως* παραγωγοί κεφαλαίου, οι εργαζόμενοι στην πολιτισμική σφαίρα αναπαράγουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες ως ανάγκη και επιθυμία του εμπορικού σήματος. Θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε τον πολιτιστικό τομέα της καπιταλιστικής παραγωγής ως τον κατ' εξοχήν τομέα που **δεν παράγει αλλά ένα αντικείμενο για τον άνθρωπο αλλά και έναν άνθρωπο για το αντικείμενο**.

Επίσης θα θέλαμε να ρωτήσουμε τα εξής:

Ποια μορφή εργασίας δεν εμπεριέχει «*αναπόδραστες ανθρώπινες κοινωνικές δεξιότητες*»; Από την απλούστερη χειρωνακτική εργασία σε μια αλυσίδα παραγωγής μέχρι την πιο σύνθετη διανοητική εργασία σε ένα ερευνητικό κέντρο για παράδειγμα, το κεφάλαιο αναλύει και οργανώνει την επικοινωνία και την συνεργασία μέσω μελετών, που σκοπό έχουν να ορθολογικοποιήσουν και να κάνουν πιο παραγωγική την εργασία⁷. Η διάσπαση του ανθρώπου σε χέρια και σε μυαλό είναι κομμάτι της γλώσσας του κεφαλαίου. Το να τονίζουμε μια υποτιθέμενη διανοητική εργασία ως δυναμικά απελευθερωτική είναι η άλλη όψη του νομίσματος του

⁸ Παράδοση με την οποία ο Μίμης δεν θέλει να έχει καμία σχέση. Ούτε εμείς. Δεν μπορούμε όμως να αγνοήσουμε ότι αυτή η παράδοση άρχισε να χιτίζεται ήδη από τη Δεύτερη Διεθνή μέσα από τους αγώνες του προλεταριάτου στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ου αιώνα. Πριν την απορίψουμε όμως οφείλουμε να προσπαθήσουμε να ερμηνεύσουμε την προέλευσή της.

⁹ John Holloway, *Κρίση, Φετιχισμός, Ταξική Σύνθεση*.

¹⁰ Γνωρίζουμε ότι υπήρχαν πολιτικές συνιστώσες του κινήματος της δεκαετίας του '70 που προσπάθησαν να ερμηνεύσουν την ανάδυση νέων κοινωνικών υποκειμένων χωρίς να χρησιμοποιούν ταξικούς όρους. Ευτυχώς, τελευταία κυκλοφορούν αρκετά έντυπα στην πόλη μας που φροντίζουν να μας το θυμίζουν! Αυτό που πραγματικά θα θέλαμε να δούμε είναι καταρχήν πως συνδυάζονται αυτές οι αναλύσεις με την ανάλυση των μετα-αυτόνομων για τη διανοητική εργασία, την επισφάλη εργασία κλπ (πέρα από την ασαφή υπενθύμιση της υπαρξής τους, όπως γίνεται στο κείμενο του Μίμη) και τελικά, αν συνδέονται αυτές οι θεωρίες με την καταστροφή του καπιταλισμού και την ανθρώπινη απελευθέρωση.

¹¹ «Ασαφείς συλλήψεις της ενοχής, της καθολικής καταπίεσης των γυναικών από τους άντρες, της κατάπισης “του καθενός μας”, λειτουργούν ως εργαλεία ενός Εγώ που υποχωρεί μπροστά σε μian αποσυντιθέμενη κοινωνία. Ότι και οι άνδρες, επίσης, υπέφεραν και πέθαναν στη σφαγή της ιστορίας μπορεί κανείς να το δεχτεί ή να το αρνηθεί, έτσι κι αλλιώς δεν έχει καμία σημασία. Αυτό που έχει σημασία είναι το άμεσο: προωθείται ένας οικονομιστικοειδής φεμινισμός, λες και η τυφλή υιοθέτηση όσων έκανε ή σκέφτηκε κάθε εργάτης βελτιώνεται αν γίνει τυφλή υιοθέτηση όσων έκανε ή σκέφτηκε κάθε γυναίκα». - Russel Jacoby, *The politics of subjectivity* (Η σημείωσή δική μας)

σταλινισμού και ολόκληρης της ορθόδοξης παράδοσης της Τρίτης Διεθνούς⁸, η οποία τόνιζε τη χειρωνακτική εργασία ως τον κινητήρα της απελευθέρωσης του εργάτη (και όχι του ανθρώπου!).

Ποια είναι αυτή «η κυριαρχία που διατηρείται στον αφρό», αν όχι η ταξική κυριαρχία με τους όρους της μορφής-κεφάλαιο;

§ *«Η δεκαετία του '70 με τα λεγόμενα κινήματα της αμφισβήτησης συμπύκνωσε και συγκέντρωσε, έστω και θολά, μια κριτική όλων των θεσμών της κοινωνίας. Από το ρόλο της γυναίκας, την οικογένεια, τη θρησκεία, τον έρωτα, το νόημα της εργασίας. Η κριτική αυτή φάνταζε απειλητική και για τους δύο πόλους της αντιπαράθεσης, τον μαρξισμό (παραδοσιακό ή αυτόνομο) και τον καπιταλισμό.»*

Το πρώτο σφάλμα σε αυτό το σημείο είναι πως θεωρείται δεδομένη η αυτονομία των διάφορων κοινωνικών σφαιρών της ζωής: οικονομία, πολιτική, οικογένεια, έρωτας, εργασία. Μυστικοποιείται έτσι ο πραγματικά διαχωρισμένος κόσμος του κεφαλαίου και οι συνδέσεις ανάμεσα στις μορφές με τις οποίες εμφανίζεται. Ο διαχωρισμός του παραγωγού από τα μέσα παραγωγής του, ο διαχωρισμός ανάμεσα σε παραγωγή και αναπαραγωγή, ο δημοκρατικός διαχωρισμός της κοινωνίας σε άτομα-πολίτες, ο διαχωρισμός ανάμεσα σε χρόνο εργασίας και ελεύθερο χρόνο (για την οικογένεια, το παιχνίδι, τον έρωτα), είναι βασικές προϋποθέσεις για την ανάδυση της καπιταλιστικής σχέσης. Οι διαχωρισμοί αυτοί κάνουν την ανθρώπινη δραστηριότητα να εμφανίζεται με διαφορετικές –φαινομενικά ασύνδετες– μορφές. Παίρνουν την μορφή παγιωμένων θεσμών και πραγμάτων, όπως το κράτος και το χρήμα. Ζούμε σε έναν κόσμο που η διαδικασία παραγωγής κυριαρχεί πάνω στον άνθρωπο. Γι' αυτό οι σχέσεις μεταξύ ανθρώπων παίρνουν την μορφή των σχέσεων μεταξύ πραγμάτων. *Ο κυρίαρχος ρόλος του εμπορεύματος ως διαμεσολαβητή των κοινωνικών σχέσεων δεν είναι διαχωρισμένος από τη φύση της εκμετάλλευσης. Αντίθετα, το γεγονός ότι η εκμετάλλευση στην καπιταλιστική κοινωνία βασίζεται στην αγορά και στην πώληση της εργατικής δύναμης ως εμπορεύματος είναι αυτό που προκαλεί τη γενίκευση των εμπορευματικών σχέσεων⁹. Πολιτική και οικονομία δεν είναι παρά μορφές της ταξικής κυριαρχίας. Η αλλοτρίωση μας ως φορείς του εμπορεύματος εργατική δύναμη έχει άμεση συνέπεια την αλλοτρίωση των οικογενειακών ή διαπροσωπικών σχέσεων. Η πρακτική κριτική του κεφαλαίου, η όξυνση της ταξικής πάλης είναι αυτή που απομυστικοποιεί τις κυρίαρχες σχέσεις, είναι αυτή που φτιάχνει το νήμα ανάμεσα στις διαχωρισμένες μορφές, δημιουργώντας την κοινότητα του αγώνα ενάντια στην κοινότητα του κεφαλαίου.*

Το δεύτερο σφάλμα, έχει να κάνει με την κατηγορία που εξαπολύει το κείμενο στους μαρξιστές (παραδοσιακούς και αυτόνομους) ότι υποβιβάζουν τον καπιταλισμό σε οικονομικό σύστημα και αντιπαρατίθεται μια ιδεολογία ή μια θεωρία αλλά ένα πραγματικό κίνημα που καταργεί τις υπάρχουσες συνθήκες. Δεύτερο, υπάρχουν μαρξιστές (Λένιν, Στάλιν και απόγονοι) που δεν έχουν τίποτα να χωρίσουν με τον καπιταλισμό. Από εκεί και πέρα, το γιατί τα νέα κινήματα φαντάζουν απειλητικά για μια συγκεκριμένη μορφή του μαρξισμού (τον αυτόνομο), τη στιγμή που κάποια από αυτά εκφράστηκαν μέσω αυτού, παραμένει ένα ανεξήγητο γεγονός, που ο Μίμης δεν μπαίνει στον κόπο να φωτίσει.

Οι αντικειμενικές δυσκολίες και η υποκειμενική αδυναμία των αγώνων να αναζητήσουν τα συνεκτικά τους στοιχεία, τις διασυνδέσεις ανάμεσα στις μορφές, ήταν αυτή που έγινε χάσμα μέσα από το οποίο μπόρεσε να διεισδύσει το κεφάλαιο. Ικανοποιώντας επιμέρους αιτήματα, δίνοντας προσωρινές λύσεις κατάφερε να ενσωματώσει αυτή την «υπερσυσσώρευση ριζικής κριτικής». Ακριβώς αυτός ο εναλλακτισμός που εκθειάζει το κείμενο του Μίμη, ήταν ο νέος ρεφορμισμός της καθημερινής ζωής, που οδήγησε στην κατάσταση της ήττας, της αποσύνθεσης και του διαχωρισμού στην οποία βρισκόμαστε σήμερα.

Αν πάλι με τον όρο μαρξισμός υπονοείται η ταξική ανάλυση ή η χρήση των κατηγοριών που εισήγαγε ο Μαρξ σαν εργαλεία για την κατανόηση και την καταστροφή του κόσμου του κεφαλαίου, τότε πραγματικά θα περιμέναμε έστω μια αναφορά σε κάποιο ριζοσπαστικό κομμάτι των «κινήματων αμφισβήτησης» που δεν αντιμετώπιζε τον κόσμο από μια ταξική σκοπιά ή που δεν χρησιμοποίησε κάποια από τις κατηγορίες της μαρξικής κριτικής του κόσμου του κεφαλαίου, ώστε να πάρουμε μια γεύση αυτής της άλλης σκοπιάς¹⁰.

§ *«Η προσπάθεια να ερμηνευθούν όλα τα πεδία του προβληματισμού που μπήκαν εκείνη την εποχή με βάση την υπεραξία που αντλούν τα αφεντικά δεν ήταν διόλου τυχαία. Η αμφισβήτηση του ρόλου της γυναίκας ως του κοινωνικού μασέρ του κουρασμένου ταξικού αγωνιστή¹¹ απαντήθηκε, από αυτή την τάση με την εξωφρενική λογική του μισθού για την νοικοκυρά. Δηλαδή παραβλέπουμε την εξουσιαστική*

σχέση, τους ρόλους και τους καταναγκασμούς στο εσωτερικό της σύγκρουσης άνδρα γυναίκας βαφτίζοντας την ταξικό υποκείμενο που της κόβουμε και μισθό από πάνω προς όφελος τελικά της σύγκρουσης εργασίας κεφαλαίου.»

Δεν υπάρχει καταλληλότερος τρόπος να αντλήσει κανείς συμπεράσματα για το περιεχόμενο του λόγου ενός αγωνιζόμενου υποκειμένου, από τα ίδια του τα λόγια. Από την κατάθεση της ανάλυσής του. Ήταν οι ίδιες οι γυναίκες του κινήματος που εξέφρασαν με ταξικούς όρους την αλλοτρίωση και την εκμετάλλευση που υφίστανται **σαν κομμάτι του προλεταριάτου**. Το αίτημα «Μισθός για την οικιακή εργασία» ήταν ουσιαστικά ο τρόπος με τον οποίο οι γυναίκες του κινήματος προσπάθησαν να αναδείξουν την εναντίωσή τους στον κοινωνικό τους ρόλο. Να αναγνωριστεί η δραστηριότητά τους αυτή όχι σαν ένα φυσικό χαρακτηριστικό της θηλυκότητας αλλά σαν αυτό που πραγματικά είναι, δηλαδή απλήρωτη εργασία που αναπαράγει το κεφάλαιο σαν ταξική κυριαρχία. Δεν παρέβλεψαν καθόλου «την εξουσιαστική σχέση, τους ρόλους και τους καταναγκασμούς στο εσωτερικό της σύγκρουσης άνδρα γυναίκα», απλά τους αντιμετώπισαν ως **διαχωρισμούς εντός του προλεταριάτου** και κινήθηκαν προς το ξεπέρασμά τους. **Όχι προς την σύγκρουση των φύλων**, που ευνοεί τη διαίρεση, τον αποπροσανατολισμό, τη μυστικοποίηση και τελικά τη δημοκρατική διευθέτηση που παρατηρούμε σήμερα, **αλλά προς τη σύγκρουση των τάξεων**.

Παραθέτουμε παρακάτω ενδεικτικά κάποια αποσπάσματα από το κείμενο της Sylvia Federici «Μισθός **ενάντια** στην οικιακή εργασία» του 1973:

«Είναι το αίτημα με το οποίο η φύση μας τελειώνει κι ο αγώνας μας αρχίζει, γιατί το να ζητάμε μισθό για την οικιακή εργασία, σημαίνει πως αρνούμαστε αυτή την εργασία σαν έκφραση της φύσης μας και επομένως ότι αρνούμαστε ακριβώς το θηλυκό ρόλο που έχει σκαρφιστεί το κεφάλαιο για εμάς.»

«Θα πρέπει όμως να είναι ξεκάθαρο το ότι όταν αγωνιζόμαστε για ένα μισθό, δεν αγωνιζόμαστε να μπούμε στις καπιταλιστικές σχέσεις, γιατί ποτέ δεν είμαστε έξω από αυτές. Αγωνιζόμαστε να χαλάσουμε το σχέδιο του Κεφαλαίου για τις γυναίκες, που είναι μια βασική στιγμή αυτού του προγραμματισμένου καταμερισμού της εργασίας και της κοινωνικής δύναμης μέσα στην εργατική τάξη, διαμέσου της οποίας μπόρεσε το κεφάλαιο να διατηρήσει τη δύναμή του. Επομένως, ο μισθός για την οικιακή εργασία είναι ένα επαναστατικό αίτημα όχι επειδή καταστρέφει το κεφάλαιο από μόνο του αλλά επειδή επιτίθεται στο κεφάλαιο και το υποχρεώνει να αναδιαρθρώσει τις κοινωνικές σχέσεις με όρους πιο ευνοϊκούς για μας και συνακόλουθα πιο ευνοϊκούς για την ενότητα της τάξης.»

Έχουμε κάθε διάθεση να μπούμε σε μια συζήτηση πάνω στο ζήτημα του κοινωνικού μισθού, εξετάζοντας το ιστορικό του πλαίσιο, τη δύναμη του αιτήματος, τις αδυναμίες και τα όριά του, το κατά πόσο κατάφερε αυτό που επιδίωκε, δηλαδή την ενοποίηση ενός κομματιού της τάξης που ήταν (και είναι ακόμα ως ένα βαθμό) κρυμμένο, απαξιωμένο και διασπασμένο. Δεν μπορούμε να δεχτούμε όμως τους απαξιωτικούς όρους του κειμένου αυτού, που μάλιστα κατατίθενται με μια απίστευτη ελαφρότητα, χωρίς (απ' ότι καταλαβαίνουμε) να έχουν διαβαστεί καν τα κείμενα των αγωνιστριών που προώθησαν το αίτημα του κοινωνικού μισθού.

§ *«Η κωδικοποίηση του προκαριάτου ως μια στρατηγική του κινήματος πηγάζει από ένα σύμπαν ερμηνειών, αναλύσεων και συμπεριφορών που εμφανίστηκαν από το τέλος των κινήματων της αμφισβήτησης και μετά. Ένα κεντρικό σημείο είναι οι μετασχηματισμοί στην εργασία.[...]»*

Σε αυτό το σημείο ξανά εμφανίζεται η κεντρικότητα που αποδίδεται στο προκαριάτο, «ως μια στρατηγική του κινήματος». Μια τέτοια αντίληψη δεν είναι παρά η μετατόπιση της στενής αντίληψης ότι στο προλεταριάτο υπάρχει πάντα ένα κομμάτι -με κεντρικό ρόλο στην παραγωγική διαδικασία- που εμφανίζει χαρακτηριστικά πρωτοπορίας. Η όλη συζήτηση γύρω από το προκαριάτο δεν επιδιώκει να κρατήσει στην προλεταριακή μνήμη τα «λάθη» του εργατισμού και την κριτική (και αυτοκριτική πολλές φορές) σχετικά μ' αυτά. Τα ίδια «λάθη» που έγιναν πριν 30 και 40 χρόνια επαναλαμβάνονται σχεδόν αυτούσια. Ας μην ξεχνάμε, επίσης, ότι οι λέξεις *στρατηγική* και *τακτική* δεν είναι καθόλου αθώες στο «σύμπαν ερμηνειών, αναλύσεων» γενικά και στην παράδοση της αυτονομίας συγκεκριμένα. Έχουν μια πολύ συγκεκριμένη ιστορική ρίζα και αυτή δεν είναι άλλη από τον λενινισμό. Για να απαντήσουμε προτιμούμε να αναπαράγουμε την αυτοκριτική του

«Αντιμέτωποι με αυτή την ετερογενή αλλά συμπαγή ανθρώπινη ολότητα, αναγκαστήκαμε να παραδεχτούμε τη σχηματική φύση της ανάλυσης μας, η οποία τεμάχιζε τα διάφορα στρώματα της εργατικής δύναμης σε «ειδικευμένους εργάτες», «μαζικούς εργάτες», «κοινωνικούς εργάτες», «διάχυτους εργάτες» κτλ, χωρίς να συλλαμβάνει τα χιλιάδες σύνθετα νήματα που ύφαιναν το δίκτυο της εργατικής τάξης, νήματα που μετέφεραν την εμπειρία και τη γλώσσα των παλιών, πεπειραμένων κομματιών στους άπειρους νέους μετανάστες (μεταδίδοντας την κληρονομιά εμπειριών που ποτέ δεν καθυποτάχθηκαν πλήρως) ή επέτρεπαν στους νέους προλετάριους της μητρόπολης να πάνε «πέρα» από την εργασία, ακριβώς επειδή η περιοχή πίσω από τη γραμμή του μετώπου ήταν καλά οχυρωμένη από τη δύναμη μιας εργατικής τάξης που είχε γαλουχηθεί και διαμορφωθεί μέσα στην εργασία»¹².

¹² Αναφέρεται στο Steve Wright, *Storming Heaven*

Πιστεύουμε πως η άποψη του κειμένου του Μίμη δεν απέχει και πολύ από την απλοϊκή αντίληψη πως το προλεταριάτο είναι οι βιομηχανικοί εργάτες, όπως πολλοί εξακολουθούν να πιστεύουν. Από την μετάγχιση τελικά του λενινισμού σε ένα νεο-αντικουλτουριάρικο σώμα.

Αν και ο συγγραφέας του κειμένου συνεχώς επιτίθεται στα αναλυτικά εργαλεία της ταξικής ανάλυσης, δεν παύει να αντλεί τα επιχειρήματά του για την ανάδυση των «νέων φιγούρων» (όπως το πρεκαριάτο) από «την πασιφανή ρηχότητα» που τη χαρακτηρίζει. Ένα ολόκληρο «σύμπαν ερμηνειών, αναλύσεων και συμπεριφορών» έρχεται να προστεθεί από δίπλα, χωρίς ποτέ αυτό το σύμπαν να αποδομείται ή να εξηγείται παρά μόνο και πάλι με όρους εμπόρευματος. Χαρακτηριστικό, είναι το παρακάτω απόσπασμα:

§ Με βάση τα παραπάνω, ερμηνείες που τοποθέτησαν την επέκταση των εμπορευματικών σχέσεων σε όλο το φάσμα της κοινωνικής ζωής, ως μια μορφή εργασίας με την φιγούρα του κοινωνικού εργάτη να αντικαθιστά αυτή του εργάτη μάζα (θεωρία του κοινωνικού εργοστασίου)¹³ δεν μπόρεσαν να διεισδύσουν στην ρίζα των μετασχηματισμών. Προσπάθησαν να απλουστεύσουν το άλμα της κυριαρχίας σε κάθε σημείο της ζωής, υποβάλλοντας έναν ηγεμονικό ρόλο στο κομμάτι της εργασίας. Σε ένα μπαρ για παράδειγμα, βάζει ως κεντρική την εργασιακή θέση όσων δουλεύουν και υποβαθμίζει τους καταναλωτές σε απλούς αναπαραγωγούς. Αντιθέτως, μας φαίνεται -εξαιρετικά δύσκολο να προχωρήσουμε σε τέτοιες αναγωγές και ιεραρχήσεις από τη στιγμή που σε χώρους που κατ' εξοχήν παράγουν σημασίες επικοινωνίας, κοινωνικότητας, με όρους εμπόρευματος, ακόμη και ο εργαζόμενος υιοθετεί στυλ και ταυτότητες που επηρεάζονται περισσότερο από τον κοινωνικό χαρακτήρα του χώρου παρά από την σύγκρουση αφεντικού εργάτη.

¹³ Να σημειώσουμε εδώ ότι ο όρος «κοινωνικό εργοστάσιο» αναφέρεται στον υπότιτλο του εντύπου.

Και η υποσημείωση 3 αναφέρει σχετικά με τον «κοινωνικό χαρακτήρα του χώρου»:

§ «Ο κοινωνικός χαρακτήρας σε ένα πρώτο χρόνο κάποιες φορές μπορεί να συμπεριλαμβάνει μια μορφή ψυχολογικής βίας που να επιβάλλει μια κοινωνικότητα που με την επανάληψη και την συνήθεια ενσωματώνεται ως αναπόσπαστο κομμάτι του εαυτού.»

Σε σχέση με τα υπογραμμισμένα, θα ρωτήσουμε: Από πού διαμορφώνεται ο «κοινωνικός χαρακτήρας του χώρου»; Ποιος ασκεί αυτή την «μορφή ψυχολογικής βίας» και κυρίως ποιος επιβάλλει «μια κοινωνικότητα που...»; Ποιος; Είναι ή όχι η μορφή εμπόρευμα που έχει καθίσει για τα καλά πάνω σ' αυτές τις «σημασίες» και κουβαλώντας μέσα της την αλλοτρίωση και την νεκρή εργασία, φέρει εξ' ορισμού μέσα της την καπιταλιστική βαρβαρότητα, την εκμετάλλευση και τη βία; Είναι ή όχι το «στυλ και οι ταυτότητες» εμπόρευματα και αυτά τα ίδια; Και αν είναι εμπόρευματα, τότε πουλιούνται και αγοράζονται. Το θέμα είναι όμως ότι το στυλ δεν το πουλάει ο εργαζόμενος, αλλά το αφεντικό του, αφού πρώτα έχει αγοράσει τον εργαζόμενο και άρα το «στυλ και οι ταυτότητες» είναι τώρα δική του ιδιοκτησία. Πως αλλιώς λέγεται αυτό αν όχι **άντληση υπεραξίας**; Άρα, τι διάολο είναι ο «κοινωνικός χαρακτήρας του χώρου», παρά μια άμεση ένδειξη της αλλοτρίωσης, της εμπορευματικής του φύσης; Το εμπόρευμα εμπεριέχει την βία της εκμετάλλευσης.

Πάντως όποιος και όποια έχουν δουλέψει στο bar ή στο service γνωρίζει καλά πως πρόκειται για μια σκατοδουλειά, εξαντλητική, βαρετή και κακοπληρωμένη. Κανένα στυλ και καμιά ταυτότητα δεν αλλοιώνουν αυτό το αντικειμενικό γεγονός που χαράσσεται πάνω στο σώμα και το μυαλό αυτής ή αυτού που δουλεύει.

§ «Ε, το να λέει κάποιος ή κάποια ή ακόμα χειρότερα πολιτικοί χώροι ότι τα πάντα έχουν γίνει εργασία, άθελα τους ελπίζουμε, ταυτίζεται με την κίνηση της κυριαρχίας να τα εντάξει όλα στο σχήμα της εργασίας. Να μετριούνται τα πάντα με όρους παραγωγικότητας. Το σχήμα αυτό στοχεύει να αποικίσει κάθε πτυχή της ζωής μας. Αναπολεί, όχι άδικα, τις εποχές που τα πράγματα ήταν απλά ή έστω έτσι νόμιζε ότι ήταν. Τότε που η ηγεμονία του λενινισμού είχε διαμορφώσει ένα κλίμα αυτάρκειας για τους αγωνιζόμενους εργάτες. Την ψυχεδελική εξίσωση εργατικού αγώνα και επαναστατικής διαδικασίας. Σήμερα ο εργατισμός επανέρχεται μασκαρεμένος σε μια μεταμοντέρνα εκδοχή του λέγοντας ότι όλα πια έχουν γίνει εργασία. Διευρύνοντας τα όρια της τάξης για να τους χωρέσει όλους, να τους ομογενοποιήσει.»

Καταρχήν θα θέλαμε να ρωτήσουμε σε ποιους πολιτικούς χώρους ή έστω σε ποιες απόψεις αναφέρεται το κείμενο. Από πού αντλείται, δηλαδή, το συμπέρασμα ότι κάποιοι/ες πιστεύουν ότι τα πάντα «έχουν γίνει εργασία»; Στη συνέχεια θα θέλαμε να κατανοήσουμε τι εννοείται με τη φράση «Να μετριούνται με όρους παραγωγικότητας». Η παραγωγικότητα είναι ο βαθμός άντλησης υπεραξίας και άρα ο βαθμός εκμεταλλευσιμότητας της εργατικής δύναμης. Πρόκειται δηλαδή για μια ακόμη μυστικοποιημένη οικονομική έννοια που πίσω της υπάρχει η ταξική πάλη. Αν η παραγωγικότητα αυξάνεται αυτό σημαίνει ότι η εκμετάλλευση της εργασίας εντείνεται, οι αντιστάσεις και οι αγώνες του προλεταριάτου βρίσκονται σε ύφεση, και αντίστροφα. Το να κατανοεί κανείς την παραγωγικότητα της εργασίας ως μια ακόμα έκφραση του ταξικού ανταγωνισμού δεν συνεπάγεται πως «ταυτίζεται με την κίνηση της κυριαρχίας», αλλά το αντίθετο. Ότι προσπαθεί να απομυστικοποιήσει τις φετιχοποιημένες μορφές της.

Αυτό που «στοχεύει να αποικίσει κάθε πτυχή της ζωής μας» είναι το κεφάλαιο, ως κοινωνική σχέση, ως διάλυση οποιασδήποτε κοινότητας βρίσκεται έξω από την κοινότητα του χρήματος. Αυτό που αναφέρεται ως «ένταξη στο σχήμα της εργασίας» είναι μια μερική ανάγνωση του τι πραγματικά συμβαίνει. Ακόμα και δραστηριότητες που δεν υπάγονται άμεσα στην μισθωτή σχέση, παίρνουν τον χαρακτήρα της εργασίας. Για παράδειγμα η δραστηριότητα των φοιτητών ή των νοικοκυρών¹⁴. Το κεφάλαιο δεν τείνει να μισθώσει όλες τις δραστηριότητες ακριβώς επειδή ένα μέρος τους το συμφέρει να παραμένουν απλήρωτες. Από την άλλη όμως τις εντάσσει στην επικράτεια του, μέσω των διαδικασιών κυκλοφορίας και αναπαραγωγής του κεφαλαίου.

Η «διεύρυνση των ορίων της τάξης» έγινε εξαιτίας της εμφάνισης νέων υποκειμένων αγώνα και όχι από μια ιδεολογική εκ των προτέρων κατασκευή. Ακριβώς επειδή το κεφάλαιο δεν είναι απλά μια οικονομική σχέση αλλά υπάγει το σύνολο των κοινωνικών σχέσεων στην κυριαρχία του. Όταν μιλάμε για υποκείμενο αγώνα, οφείλουμε να δούμε την ιστορική του κίνηση, τα χαρακτηριστικά και τις δυνατότητες του. Στο παρόν κείμενο συμβαίνει το αντίθετο. Κατασκευάζεται το «πρεκαριάτο» και η πραγματικότητα υπάγεται σε αυτή την ιδεολογική κατασκευή.

Δυο λόγια για το πρόταγμα του κειμένου, που συμπυκνώνεται κυρίως στο τελευταίο μέρος του. Το κείμενο καταλήγει σε μια αντικουλτουριάρικη-αυτοδιαχειριστική και πάνω από όλα εναλλακτική ιδεολογία χωρίς να λαμβάνει υπόψη του πως τα όρια της έχουν φανεί ήδη στους αγώνες του παρελθόντος. Εκθειάζει τις νέες υποκειμενικότητες, τα στυλ, την πολιτική της ταυτότητας, σερβίροντας μια μεταμοντέρνα αντικουλτούρα. Αδυνατεί να δει πως «μέσα στον καπιταλιστικό κόσμο της γενικευμένης αφαίρεσης, όπου οι συγκεκριμένες εκμεταλλευτικές κοινωνικές σχέσεις διαμεσολαβούνται από εικόνες και υποσχέσεις εντυχίας, αυτό που έχει σημασία δεν είναι πια η χρησιμότητα του εμπορεύματος αλλά οι “εμπειρίες”, τα “νοήματα” και τα “συναίσθηματά” με τα οποία το τυλίγει η διαφήμιση. Η διαφήμιση, δηλαδή ο λόγος του κεφαλαίου που αφομοίωσε την επαναστατική γλώσσα, τη γλώσσα “της απελευθέρωσης των επιθυμιών”, οργανώνει συστηματικά την ανατροπή του παρόντος προς όφελος ενός φαινομενικά διαφορετικού μέλλοντος, το οποίο στην πραγματικότητα είναι αναπαραγωγή του υπάρχοντος»¹⁵.

Αν και συμμεριζόμαστε την αγωνία του συγγραφέα για την ύφεση δυναμικών κοινωνικών αγώνων που κριτικάρουν πρακτικά τις υπάρχουσες συνθήκες, πιστεύουμε πως η προσπάθεια να μεταγγιστούν στην ελληνική πραγματικότητα οι ιδέες και οι πρακτικές ενός κομματιού του προλεταριακού κινήματος που εμφανίστηκε στην Ιταλία γίνεται με έναν αδέξιο τρόπο. Αυτό που θέλουμε να πούμε είναι πως αν και το κεφάλαιο είναι παγκόσμιο, οι συνθήκες που επιβάλλει δεν είναι αναγκαίο να είναι ταυτόσημες αλλά να δημιουργούν ένα οργανικό όλον. Οι συνθήκες αυτές διαμορφώνονται από την σύνθεση και τους αγώνες του εκάστοτε κομματιού του προλεταριάτου, θεωρώντας πως δυστυχώς είναι λίγες εκείνες οι φορές που το προλετα-

¹⁴ Στο ίδιο τεύχος του *Black Out* φιλοξενείται ένα κείμενο με τίτλο «για την μίζερια των φοιτητικών τίτλων», το οποίο συμφωνεί με την άποψη που παραθέτουμε εδώ, μιας και βλέπει την όλο και μεγαλύτερη κοινότητα μεταξύ μισθωτής εργασίας και φοιτητικής «εργασίας».

¹⁵ Τα Παιδιά της Γαλαρίας, τεύχος 11

ριάτο κατάφερε να σπάσει τα εθνικά του όρια. Νομίζουμε πως οφείλουμε να δούμε το πώς οι συνθήκες ευελιξίας, κινητικότητας, ανασφάλειας της εργασίας επιμερίζονται στην ελληνική πραγματικότητα. Η έρευνα των συνθηκών που μας επιβάλλει το κεφάλαιο σκοπό έχει να ακονίζει τα εργαλεία μας προς μια κατεύθυνση ξεπεράσματος των ορίων που συνάντησε η τάξη μας στο παρελθόν, προς την προσπάθεια κατάργησης των αναμεταξύ μας διαχωρισμών, προς την κατάργηση της προλεταριακής συνθήκης και άρα του κεφαλαίου.

Blaumachen και φίλοι, Απρίλιος 2006

Precarity

